

2. Закон України "Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності" від 03.03.1998р., №147/98-ВР.

3. Закон України "Про внесення змін та доповнень до Закону України "Про передачу об'єктів права державної власності у комунальну власність" від 15.12.1999р., №1294-XIV

4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про використання коштів державного бюджету, залучених під час передачі об'єктів соціальної інфраструктури з державної у комунальну власність" від 06.01.2000р., №7.

Отримано 05.07.2000

УДК 658.1

О.Ю.БОБРОВСЬКА

Міський виконавчий орган, м.Дніпропетровськ

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ Й ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ І ВИТРАТ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ МІСТА

Наводиться методика аналізу ефективності використання ресурсів і витрат підприємств

В умовах ринкових перетворень економіки для управління і регулювання процесу економічного розвитку підприємств, а в сукупності промислового комплексу міста, доцільним є глибоке осмислення підходів до його вирішення в загальнонауковому й методичному плані.

Проблема підвищення ефективності виробництва завжди була однією з складних, а сьогодні вона стала й найгострішою. У ринковій економіці зацікавленість в її розв'язанні та повну відповідальність за цей процес у першу чергу несуть самі підприємства. Держава за допомогою економічних регуляторів на мікрорівні повинна тільки сприяти цьому процесові. У соціалістичній економіці показник економічної ефективності використовувався здебільшого при проектуванні нових та технічному оновленні діючих підприємств. Для оцінки ефективності нової техніки, технології і винахідницьких пропозицій застосовувалися показники ефективності – строк окупності капітальних вкладень і коефіцієнт нормативної ефективності. Підприємствам директивно встановлювався також показник рентабельності продукції. Разом з тим умови, що забезпечували досягнення запланованих показників ефективності, створювались для підприємств відповідними міністерствами.

Економічний зміст цього показника при зміні форм власності, форм організації господарювання, засобів виробництва і взагалі зміні економічних відносин постійно потребує уточнення.

Сьогоднішня орієнтація підприємств на досягнення ефективності нової техніки в майбутньому поки що не є першочерговим завданням.

Зусилля їх спрямовані на створення умов виживання, на стабілізацію виробничої діяльності і свого економічного стану. В умовах тривалої економічної кризи пошук можливостей зростання ефективності використання наявних виробничих ресурсів і витрат стає головною метою і завданням управління підприємством. На думку керівників підприємств (опитування проводили на нарадах з питань розробки плану розвитку міста), в умовах ринку треба зосереджувати увагу на віддачі усіх наявних витрат, ресурсів у першу чергу сьогодні, а не в майбутньому. При цьому аналіз і оцінку показника ефективності діяльності слід проводити по кожному виробничому циклу, результатом якого є вироблення певної товарної маси продукції. Крім того, керівники висловлювали думку про те, що нормативного рівня ефективності виробництва, техніки, продукції, однакового для усіх суб'єктів господарювання, на ринку просто не може бути, а граничний рівень ефективності може встановлювати ту межу безпеки життєдіяльності, нижче якої не бажано вести виробничий процес для умов кожного підприємства.

Зміна умов господарювання обумовлює необхідність більш глибокого розуміння як поняття, так і механізму формування і зростання ефективності виробництва. Як виявляється, рівень ефективності виробничих ресурсів і витрат може задовольнити підприємство в тому разі, коли він забезпечує умови перш за все життєдіяльності, є достатнім для розвитку підприємства, його економічного і соціального зростання. Крім того, мета його досягнення повинна стати метою усіх без винятку працівників, всього виробничого персоналу підприємств. Під впливом зміни ринкових умов величина цього показника буде змінюватися і суть регулювання полягає у підтримці його доцільної для підприємства величини протягом певного часу. При регулюванні процесу формування ефективності важливо не допускати зниження цього показника нижче рівня економічної безпеки, з якого починається малочисельна неефективна діяльність. Запобігти цьому положенню можна шляхом розробки і впровадження внутрішньовиробничого механізму регулювання ефективності використання ресурсів і витрат, що включає в себе методичні, нормативні, організаційні, мотиваційні, технічні й, нарешті, програмні засади. Опрацювання можливих підходів до вирішення цієї проблеми дозволяє рекомендувати наступну можливу послідовність її вирішення:

- вибір і обґрунтування показника і критерію ефективності використання ресурсів і витрат;
- створення інформаційно-аналітичної бази для розрахунку цих показників і критерію;
- розробка організаційної структури робочого органу, що буде реа-

лізувати функцію регулювання;

- розробка методичних положень щодо здійснення управлінського обліку, контролю, аналізу, оцінки і регулювання процесу формування ефективності використання ресурсів і витрат;
- створення технічного та програмного забезпечення цього процесу.

Вибір показника і критерію ефективності використання ресурсів і витрат ґрунтується на аналізі змісту й сутності поняття ефективності виробничих ресурсів і витрат в умовах ринку. Перш за все слід відзначити, що класичне поняття ефективності ресурсів в умовах ринкової економіки не змінюється. Воно означає співвідношення результату виробництва і сукупних виробничих витрат, що були зроблені для його досягнення. Для кожного виду виробничих ресурсів показник ефективності можна розраховувати за формулами

$$\mathcal{E}_{of} = \frac{ТП}{ОФ}; \mathcal{E}_{oc} = \frac{ТП}{ОС}; \mathcal{E}_{тр} = \frac{ТП}{ТР}; \mathcal{E}_{тз} = \frac{ТП}{ТЗ}; \mathcal{E}_{оф.з} = \frac{ТП}{ОФ_з},$$

де $ОФ$, $ОС$, $ТР$, $ТЗ$, $ОФ_з$ – відповідно основні фонди, обігові кошти, трудові ресурси, собівартість товарної продукції, площа, яку займає підприємство; $ТП$ – товарна продукція; \mathcal{E}_{of} , \mathcal{E}_{oc} , $\mathcal{E}_{тр}$, $\mathcal{E}_{тз}$, $\mathcal{E}_{оф.з}$ – ефективність використання (випуск товарної продукції на 1 грн.) основних фондів, обігових коштів, трудових ресурсів, поточних витрат і площі, яку займає підприємство.

Процес використання виробничих ресурсів і витрат для забезпечення економічного розвитку підприємства – явище складне і багатомірне. Питання тут треба вирішувати комплексно, тому потрібен пошук і обґрунтування єдиного показника, який міг би застосовуватися для загальної оцінки ефективності розвитку підприємства. Дослідженням робіт з аналізу господарської діяльності та техніко-економічного розвитку підприємств [2-6] встановлено, що для умов ринку система показників, яка в сукупності відповідає на питання, чи досягнуте на підприємстві справжнє економічне зростання або підйом, дає відповідь методика аналізу і оцінки ефективності використання виробничих ресурсів і витрат, розроблена професором Л.М.Драгуном [3]. В основу його методики взято критерій – мінімум внутрішньогосподарських приведених затрат на одиницю товарної продукції підприємства (УПЗ):

$$K_{ef} = УПЗ \rightarrow \min. \quad (1)$$

Цей критерій являє собою комплексний інтегральний показник для аналізу оцінки виробництва в цілому і розраховується як співвідношення загальних приведених витрат на виробництво і товарної про-

дукції за формулою

$$K_{\text{еф}} = \text{УПЗ} = \frac{\text{ПЗ}}{\text{ТП}}; \quad (2)$$

$$\text{ПЗ} = \text{ОФ} \times K_1 + \text{ОС} \times K_2 + \text{ТР} \times K_3 + \text{С} \times K_4, \quad (3)$$

де *ОФ*, *ОС*, *ТР* – відповідно основні фонди, обігові кошти, трудові ресурси; *С* – собівартість продукції; *ТП* – товарна продукція; K_1 , K_2 , K_3 , K_4 – коефіцієнти приведення одночасних витрат *ОФ*, *ОС*, *ТР* до поточних витрат; *НВ* – податки і виплати, що не увійшли до собівартості; *ФЗП* – фонд заробітної плати; *ТР* – кількість працюючих на підприємстві.

У свою чергу,

$$K = K_2 = K_1 = \text{НВ} : (\text{ОФ} + \text{ОС} + \text{ФЗП}); \quad (4)$$

$$K_3 = \frac{\text{ФЗП}}{\text{ТР}}. \quad (5)$$

Оскільки *ОФ*, *ОС*, *ТР* прирівнюються класично до *С*, то $K_4 = 1$.

Проаналізувавши складові елементи комплексного інтегрального показника ефективності виробництва в цілому, що запропонований Л.М.Драгуном, дійшли до висновку, що його слід доповнити важливим в умовах ринку складовим елементом, а саме показником ефективності використання земельної площі, яку займають підприємства. Земля як багатство, як найефективніший елемент виробництва в умовах приватизації державної власності не може використовуватися безкоштовно і неефективно. Тому об'єктивно цей показник повинен бути включений до системи оцінки ефективності діяльності підприємства.

Виходячи із сказаного, формула для розрахунку кількісного значення критерію ефективності матиме вигляд

$$K_{\text{еф}} = \text{УПЗ} = \frac{\text{П} * K_1 + \text{ОФ} * K_2 + \text{ОС} * K_3 + \text{ТР} * K_4 + \text{С} * K_5}{\text{КР}}; \quad (6)$$

$$K_1 = \frac{\text{Н}_3}{\text{П}}, \quad (7)$$

де *П* – площа, яку займає підприємство; Н_3 – податок на землю; K_2 , K_3 , K_4 , K_5 – коефіцієнти приведення капітальних одночасних витрат *ОФ*, *ОС*, *ТР*, *С* до поточних витрат.

Слід також зазначити, що в систему локальних показників оцінки ефективності виробництва було запропоновано включити й показник ефективності використання організаційних ресурсів (*ОУР*). Його ре-

комендується розраховувати відношенням фактичного випуску товарів або реалізованої продукції за період часу (годину $ТП_{з,ф}$) до запланованої величини ($ТП_{з,пл}$) за формулою

$$I = \frac{ТП_{ф}}{ТП_{пл}} \quad (8)$$

Цей показник характеризує оперативність, злагодженість і динамічність праці управлінського персоналу підприємства щодо організації виробництва і збуту продукції.

Детальніше зупинимось на складових елементах критерію ефективності, що об'єднує низку локальних показників і єдності, що дозволяє їх об'єднання. Перш за все це показники ресурсів, що включаються у виробничий процес одночасно і є основними факторами виробництва. Обсяг їх використання обумовлюється вибраним обсягом виробництва і включається в показник собівартості, або показник поточних витрат. Разом з цими витратами на підприємстві є такі, що не включаються в собівартість, хоча їх зміст з точки зору підприємства однозначно відноситься до поточних витрат. Це податки, що відраховуються від прибутку і істотно зменшують його. І в цьому розумінні величина (сума) податків для підприємства може розглядатися як одночасні витрати, що нічим не відрізняються від одночасних капітальних витрат на основні фонди, обігові кошти й трудові ресурси. Останні також стають поточними витратами тільки в період функціонування виробництва (у відповідній частці до їх вартості). Виходячи із сказаного, приведення одночасних (капітальних) і поточних витрат до однієї категорії "приведені витрати" є логічно обгрунтованою з погляду економічного змісту операцією. Коефіцієнти – це інструменти, за допомогою яких здійснюється таке приведення.

Економічна сутність коефіцієнта K_3 полягає в тому, що він характеризує частку додаткових поточних витрат на податки, яка припадає на 1 грн. кожного ресурсу підприємства. Останнє означає, що в процесі аналізу і оцінки ефективності кожного елемента виробничих ресурсів величина витрат його збільшується на величину податків, що припадають на його вартість. Визначення величини ефективності цих витрат повинно бути досягнуто разом із власними витратами ресурсів.

У процесі аналізу і оцінки ефективності виробничих ресурсів і витрат в ринкових умовах слід теоретично опрацювати і уточнити поняття "критерію", згідно з яким здійснюється оцінка рівня економічного зростання і формули для розрахунку якого наведені вище.

"Критерій" слугує керівникам для прийняття управлінських рі-

шень. Його мета – задати кількісний рівень ефективності використання виробничих ресурсів і витрат підприємства, що може бути реально досягнутий в конкретних умовах його функціонування.

У даний час на процес формування ефективності значною мірою впливають ринкові зміни господарювання, що обумовлюють не тільки вірогідність економічних ризиків, але й зниження ефективності витрат виробництва до недопустимого рівня. Введення в управлінську тактику критерію оцінки ефективності дозволить зменшити рівень безгосподарського використання ресурсів, підвищити рівень причинно-наслідкових зв'язків у процесі виробництва і управління, обґрунтовано приймати управлінські рішення. Слід наголосити, що критерій економічної ефективності як економічна категорія широко використовується в економічній теорії і практиці. Його поняття досліджується у працях вчених. Так, на думку І.А.Бланка він являє собою “наиболее существенный признак, положенный в основу классификации экономических явлений, процессов и видов деятельности”. Для його визначення треба підібрати показник, встановити його “нормативний”, “стандартний”, або “економічно-доцільний” рівень і створити організаційно-управлінські умови для його підвищення. Для економічно слабких підприємств цей рівень можна підтримувати деякий час незмінним. При цьому критерій мусить відповідати таким вимогам: бути єдиним для досягнення поставлених цілей, простим за сутністю, гнучким до зміни факторів, що на нього впливають і параметрів, за зміною яких він сам змінюється [7, 8]. Перша вимога потребує, щоб він був гідним представником системи споріднених показників. Вимога простоти складається з простого тлумачення його змісту, ступеня доступності інформації для його розрахунку і простоти самих розрахунків. Повертаючись до запропонованого критерію *УПЗ* → *min*, слід відзначити, що він задовольняє вказаним умовам. Розглядаючи місце і роль критерію ефективності використання виробничих ресурсів і витрат, доцільно виділити наступні моменти:

- методику розрахунку критерію;
- методику аналізу ефективності використання ресурсів і витрат за допомогою критерію;
- оцінку ефективності і механізму регулювання процесу формування ефективності за допомогою критерію.

Оскільки методика розрахунку критерію була наведена вище, розглянемо методику аналізу ефективності використання ресурсів і витрат. Перш за все відмітимо, що як метод аналізу був прийнятий статистичний індексний метод – один з найбільш розповсюджених стати-

стичних прийомів дослідження соціально-економічних явищ і процесів. Він дозволяє кількісно охарактеризувати зміни складних економічних явищ у часі й просторі. Цей метод має багато можливостей для пізнання якісно-кількісної сторони економічних процесів у їх взаємозв'язку і взаємообумовленості. За його допомогою можна вивчати економічні явища, що складаються з елементів непорівнянних або малопорівнянних між собою. При цьому індекси виконують аналітичну і синтетичну функції, з'єднують у систему ізольовані статистичні показники. Крім того цей метод тісно зв'язаний з поняттям "система" і "взаємозв'язок". Він виявляється шляхом використання відповідних взаємозв'язків показників, зв'язаних з факторним і кореляційно-регресивним методом. Головною рисою індексного методу є те, що він досліджує не одиничні економічні категорії, а їх системи, складені згідно з призначенням функціональної залежності між явищами. Індекс показників являє собою комплексну характеристику його відносної зміни в часі, просторі порівняно з "еталоном" чи "планом", між якими є функціональна залежність. Інденси подаються системою взаємозв'язаних показників і відображають інтегральний результат через їх складові елементи. Головним у ньому є перехід від аналізу кількісних розбіжностей показників до кількісних розбіжностей характеристик систем, або аналіз на рівні окремих показників, що здійснюються з метою синтезу на рівні усієї системи. Економічні функціональні зв'язки визначаються шляхом логіко-аналітичного і якісного аналізу і в основному суб'єктивно. Можна стверджувати, що вони мають місце тільки тоді, коли один кількісний показник можна подати у вигляді множника двох інших показників.

І, нарешті, саме індексний метод аналізу відображає реальні явища, що відбуваються в світі, у виробництві. Дійсно, що на підприємстві при виробництві продукції змінюються як ресурси, витрати, так й кінцеві результати. А індексний метод аналізу саме й дозволяє відстежити закономірності змінюваних явищ, показників. Він у запропонованій методиці використовується у вигляді індексної моделі аналізу показників, що має економічну, логічну, математичну і аналітичну інтерпретацію.

За допомогою індексного методу методикою аналізу і оцінки ефективності використання ресурсів і витрат передбачається проведення аналізу у наступній послідовності:

- якісний аналіз і оцінка ефективності використання ресурсів і витрат передбачає розрахунки індексів зміни абсолютних показників ресурсів і витрат у часі. За базу для відліку періоду часу прийма-

ється перший період, яким може бути початком доби, місяця, кварталу тощо. Для розрахунку індексів застосовуються відповідні алгоритми розрахунку;

- кількісний аналіз показників, що відображають ефективність використання кожного ресурсу і витрат, їхні групи, елементи, статті, що входять до складу критеріального показника. Серед них – фондовіддача, капітаємкість виробничих ресурсів, фондовіддача, капітаємкість просторових ресурсів, показники використання обігових коштів, коефіцієнт обіговості, рентабельність обігових коштів тощо; показники використання трудових ресурсів (виріток, фондоозброєність, механоозброєність, трудоемкість, рентабельність); показники ефективності поточних витрат підприємства (затратоемкість, енергоемкість, зарплатоемкість, питома вага розміру накладних витрат у собівартості продукції); показники ефективності виробництва (показник прибутку, показник рентабельності виробничих фондів, рентабельності підприємства, рентабельності продукції); показники ефективності використання управлінських організаційних ресурсів підприємства (тривалість виробничо-комерційного циклу, або об'єм продукції, що випускається за годину);

Індекс будь-якого показника (I_n) являє собою ступінь відхилення розраховуваного показника ($1/I$) з аналогічним показником, прийнятим за базу ($1/P_0$). Його знаходимо за формулою:

$$I_n = 1/P_1 / 1/P_0. \quad (9)$$

Для якісної оцінки кожного з використовуваних ресурсів спочатку розраховують їх індекси за один інтервал часу з одночасним розрахунком індексу кінцевих результатів ефективності виробництва за формулою

$$I_e = \frac{I_{p.z}}{I_{k.p}}, \quad (10)$$

де I_e – індекс ефективності використання ресурсу; $I_{p.z}$ – індекс ресурсу, витрат; $I_{k.p.}$ – індекс кінцевого результату підприємства.

При порівнянні значення індексу будь-якого ресурсу з індексом кінцевого результату можна зробити висновки про збалансованість ефективності витрат і ресурсів з досягнутими кінцевими результатами. При цьому якщо індекс ефективності $I_e \geq 1$, то ефективність ви-

користання ресурсів знизилась; $I_e=1$ – ефективність не піднялася і залишилася незмінною; $I_e < 1$ – ефективність використання ресурсів і витрат підвищилася.

Для комплексної оцінки ефективності виробництва у цілому в одному періоді часу порівняно з базовим періодом розраховується індекс (ІІЗ) приведених витрат і порівнюється з індексом кінцевих результатів $I_{н.р.}$.

Розрахунок ведуть за формулою

$$I_e = \frac{I_{нз}}{I_{к.р.}} \quad (11)$$

Якщо $I_e > 1$, то це свідчить про зниження ефективності виробництва у цілому, якщо $I_e = 1$, ефективність виробництва за аналізований період не змінилася, якщо $I_e < 1$, ефективність виробництва підвищилася.

Для оцінки ефективності використання виробничих ресурсів і витрат упродовж значного періоду часу, тобто за ряд періодів пропонується розраховувати узагальнені показники – суми індексів аналізованих показників ефективності, а саме:

$$\Theta_{p.з} = \frac{\sum_{i=1}^T I_{p.з}}{T}; \quad (12)$$

$$\Theta_e = \frac{\sum_{i=1}^T I_{нз}}{T}; \quad (13)$$

$$\Theta_{оур} = \frac{\sum_{i=1}^T I_{оур}}{T}, \quad (14)$$

де $\mathcal{E}_{p.z.}$ – показник ефективності використання кожного з раніше
 приведених ресурсів і витрат за період T ; \mathcal{E}_a – показник ефективності
 виробництва за період T ; $\mathcal{E}_{org.pes.}$ – показник ефективності управлін-
 ської діяльності з організації і регулювання виробництва за період T ;
 $\sum_{i=1}^T I_{p.z.}$ – сума індексів ресурсів і витрат за період часу T ; $\sum_{i=1}^T I_{n.z.}$ –
 сума індексів приведених витрат за період часу T ; $\sum_{i=1}^T I_{k.o.}$ – сума ін-
 дексів кінцевих результатів за період часу T ; $\sum_{i=1}^T I_{oup}$ – сума індексів

показника організаційно-управлінських ресурсів за період часу T .

Як вказувалося вище, індекси показників свідчать про ступінь
 відхилення аналізованих показників від їх бажаного рівня. Тому за-
 ключною частиною аналізу є оцінка розміру прибутку (прирошення
 або скорочення), яке підприємство досягло за аналізований період
 часу за рахунок досягнутого ступеня ефективності використаних на-
 явних ресурсів і витрат. Аналіз ведуть по кожному виду ресурсів.
 При цьому рекомендуються такі формули для розрахунку резуль-
 татів:

$$\Delta P_{of} = \sum_{i=2}^T \left(\frac{OF_p}{TP_p} - \frac{OF_6}{TP_6} \right) * TP_p * K_1; \quad (15)$$

$$\Delta P_{ok} = \sum_{i=2}^T \left(\frac{OK_6}{TP_6} - \frac{OK_p}{TP_p} \right) * TP_p * K_2; \quad (16)$$

$$\Delta P_{mp} = \sum_{i=2}^T \left(\frac{\Phi Z P_6}{TP_6} - \frac{\Phi Z P_p}{TP_p} \right) * TP_p * K_3; \quad (17)$$

$$\Delta P_{oup} = \sum_{i=2}^T \left(\frac{Y P Z_6}{T_6} - \frac{Y P Z_p}{T_p} \right) * TP_p * K_4; \quad (18)$$

$$\Delta P = \sum_{i=2}^T \left(\frac{Y P Z_6}{TP_6} - \frac{Y P Z_p}{TP_p} \right) * TP_p * K_4, \quad (19)$$

де $\Delta\Pi$ – прирощення (зниження) прибутку підприємства за рахунок ефективного (неефективного) використання виробничих ресурсів і витрат відповідно; $ОФ$ – виробничі фонди; $ОК$ – обігові кошти; $ФЗП$ – трудові ресурси; $УПЗ$ – організаційно-управлінські ресурси; T – період часу (кількість показників у аналізованому рядку), за який проводився розрахунок. При цьому за базовий період приймається перший період, відносно якого виконувалися розрахунки.

Розрахунковий період – це період, для якого велись розрахунки; $i = r$ – порядковий номер періоду, за який проводяться розрахунки.

В умовах прибуткових підприємств у разі, коли $I_{тп} = I_{пз}$, рівняння свідчить про те, що товарна продукція була випущена без збитків, але і без прибутку. Використовуючи математичний вираз цього співвідношення, можна розрахувати умови беззбиткової роботи, а саме:

$$\frac{ТП_{\phi}}{ТП_n} = \frac{ПЗ_{\phi}}{ПЗ_n}, \quad (20)$$

$$ТП_{\phi} \times ПЗ_n = ТП_n \times ПЗ_{\phi} \quad \text{або}$$

$$ТП_{\phi} = \frac{ТП_n * ПЗ_{\phi}}{ПЗ_n}. \quad (21)$$

Виходячи з цього, умови беззбиткового випуску продукції такі: якщо $ТП > ПЗ$, тоді $ТП - ПЗ = П$

$$ТП = ПЗ + П,$$

у другому варіанті:

$$ТП < ПЗ, \text{ тоді } ТП - ПЗ = | - П |$$

$$ТП = ПЗ - | - П |.$$

Користуючись цими виразами, можна для будь-якого підприємства моделювати умови беззбиткового виробництва.

Другою важливою складовою оцінки ефективності виробництва є факторний аналіз. Під факторами ефективності виробництва розуміють технічні, економічні, соціальні та інші причини у виробничо-господарській діяльності підприємств, наслідком яких є зміна абсолютної величини чи рівня економічного результату виробництва. Факторний аспект аналізу ґрунтується на взаємозв'язку між економічними результатами виробничої діяльності і ефективністю використання ресурсів і витрат. Він зводиться до пошуку раціональної пропорції між економічною ефективністю факторів виробництва і бажаним (або заданим) рівнем кінцевого результату.

Для вибору і класифікації факторів виділені найбільш істотні, повторювані закономірні зв'язки між ефективністю виробництва і виробничими факторами та умовами.

Методикою аналізу ефективності виробництва на підприємствах місцевої промисловості як фактори ефективності виробництва запропоновано застосовувати абсолютні показники зміни ефективності використання земельної площі, основних виробничих фондів, обігових коштів, трудових ресурсів і поточних витрат. Досягнення сукупного максимально можливого рівня показника ефективності виробництва можливе за умови максимально можливої ефективності використання ресурсів і витрат. Формалізований вираз цієї умови наступний:

$$\mathcal{E}_{\text{вир.}} = \sum_{i=1}^{m=5} (\mathcal{E}_z; \mathcal{E}_{\text{оф}}; \mathcal{E}_{\text{ос}}; \mathcal{E}_{\text{м.п.}}; \mathcal{E}_c) \rightarrow \max. \quad (22)$$

Тут \mathcal{E}_z – ефективність використання земельної площі $\rightarrow \max$; $\mathcal{E}_{\text{оф}}$ – ефективність використання основних фондів $\rightarrow \max$; $\mathcal{E}_{\text{ос}}$ – ефективність використання обігових коштів $\rightarrow \max$; $\mathcal{E}_{\text{м.п.}}$ – ефективність використання трудових ресурсів $\rightarrow \max$; \mathcal{E}_c – ефективність витрат $\rightarrow \max$; $m=5$ – п'ять складових елементів інтегрального показника ефективності виробництва.

У реальних умовах виробництва досягти максимальної ефективності використання ресурсів можна тільки теоретично. Тому доцільно визначати економічно достатні або економічно вигідні показники використання ресурсів.

Кількісні пропорції між економічним результатом і економічною ефективністю факторів виробництва слід встановлювати на основі внутрішньогосподарського нормування рівня ефективності витрат живої і уречевленої праці. Це дозволяє ставити господарську діяльність у задані рамки ефективного господарювання і дати змогу своєчасно втручатися у процес формування ефективності в разі його відхилення від потрібного рівня.

Ефективність використання ресурсів характеризує кількісну і якісну міру кінцевого економічного результату, яку треба досягти, застосовуючи кожную грошову одиницю ресурсів і витрат. Для підприємства внутрішні норми ефективності встановлюються у вартісному вимірі. На основі норми визначається вартість основного і обігового капіталу, трудових ресурсів, просторових ресурсів (землі) і поточних витрат, які потрібні для досягнення бажаного економічного, результату виробництва.

Визначення ефективних пропорцій між ресурсами, витратами і кінцевим результатом характеризує економічні вимоги або “економічні” межі, нижче яких використовувати ресурси недоцільно з економічної точки зору. Тобто особливість запропонованих внутрішньогосподарських нормативів ефективності полягає у тому, що вони фіксують мінімально допустиму величину ефективності використовуваних різних видів ресурсів і поточних витрат або економічно виправданий їх обсяг для досягнення бажаного кінцевого результату виробництва. Їх здійсненню запобігає і визначення беззбиткового рівня виробництва, і межі його коливання при різних “нормах” ефективності витрат.

Впровадження у практику регулювання економіки підприємств норм ефективності використовуваних ресурсів і витрат обумовлює і взаємність відносин між державою і підприємствами, бо враховує в обсягах витрат податки, які підприємство сплачує державі з прибутку.

Для підприємств норми ефективності витрат і ресурсів слугують створенню взаємовигідного механізму розподілу отриманих кінцевих результатів – прибутку і пов'язаних з ним фондів розвитку і матеріального стимулювання між виробничими підрозділами, конкретизують відповідальність і зацікавленість трудових колективів і керівників підприємств у максимальному використанні виробничих можливостей.

Норми встановлюються гнучкі на обраний період часу. Їх неопосередкованість у часі обумовлюється внутрішніми й зовнішніми змінами умов господарювання. Разом з тим їх гнучкість і можливості зміни дозволяють виконувати основні завдання: встановлювати й підтримувати беззбиткові умови використання ресурсів і витрат, оптимізувати співвідношення ресурсів і витрат з кінцевим результатом, збільшувати виробництво продукції та зростання її якості, максимальне виявлення резервів, забезпечення економічної стабільності та зростання.

І, нарешті, використання запропонованих критеріїв, методики аналізу, нормування та планування ресурсів і витрат дозволяє підприємствам не тільки вижити, але й успішно розвиватися.

1. Андриенко В.Е. Статистические индексы в экономических исследованиях. – К.: Наукова думка, 1983.

2. Баканов М.І., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа. – М.: Финансы и статистика, 1996.

3. Драгун Л.М. Система управління ефективністю виробництва (на прикладі ремонтних служб промислових підприємств будіндустрії) / Автореф. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук. – Дніпропетровськ, 1993.

4. Калина А.В., Конева М.И., Ященко В.А. Современный экономический анализ и прогнозирование (микро- и макроуровень): Уч.-метод. пособие. – К.: МАУП, 1997. – 272 с.

5. Петрова В.И. Системный анализ себестоимости. – М., 1986. – 175 с.
6. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности. – М.: ЧП «Экоперспектива». – 175 с.
7. Бланк И.А. Стратегия и тактика управления финансами. – К.: МП «ИТЕМ Лтд», СП «АДЕФ-Украина», 1996. – 534 с.
8. Бланк И.А. Управление прибылью. – К.: «Ника-Центр», 1998. – 544 с.

Отримано 15.05.2000

УДК 56.050.9(2)25

Е.А.КАРЛЮВА, канд. экон. наук, Ю.К.ВЕРБИЦКАЯ

Харьковская государственная академия городского хозяйства

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ САНИТАРНОЙ ОЧИСТКОЙ ГОРОДА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Рассматриваются комплексные мероприятия по эффективной работе системы население – отходы – перерабатывающие и утилизирующие предприятия – потребители вторичного сырья.

Состояние городского хозяйства – важнейший фактор, определяющий уровень комфортности жизни населения. Жилищно-коммунальное хозяйство составляет основу социальной сферы, но находится в настоящее время в глубоком кризисе, являясь одной из наименее развитых и технически оснащенных отраслей, где более половины работающих заняты ручным трудом.

Необходимость налаженной системы сбора, транспортировки, переработки и утилизации отходов тесно связана не только с эстетическими, социальными аспектами жизни населения, но и с экологическим состоянием города, нашей планеты в целом. Сегодня около 70% мест захоронения и обезвреживания городских отходов не отвечают требованиям санитарии, жители крупных городов находятся в загрязненной окружающей среде, концентрация вредных веществ в которой в 10 и более раз превышает предельно допустимые нормы.

Решением этой проблемы может стать системное управление отходами на уровне города, региона и страны в целом. Оно заключается в:

- создании законодательной базы и правовой основы по регулированию и контролю деятельности в области уборки и санитарной очистки городов;
- повышении эффективности санитарно-эпидемиологического контроля за состоянием городских и пригородных территорий;